

Säteilyturvakeskuksen määräys säteilymittauksista

Annettu Helsingissä 31.12.2018

Säteilyturvakeskuksen päätöksen mukaisesti määrätään säteilylain (859/2018) 59 §:n 2 momentin ja 63 §:n 3 momentin nojalla:

1 §

Soveltamisala

Tätä määräystä sovelletaan säteilylain nojalla tehtäviin ionisoivan säteilyn mittauksiin. Pelastuslaissa (379/2011) tarkoitettussa pelastustoiminnassa ja väestönsuojelussa tätä määräystä sovelletaan kannettavilla mittareilla tehtäviin säteilymittauksiin.

2 §

Määritelmät

Tässä määräyksessä tarkoitetaan

- 1) *käyttömittarilla* muuta ulkoisen säteilyn säteilymittaria kuin kontaminaatiomittaria ja joka kalibroidaan tai jonka kalibrointi tarkistetaan vertailumittarin avulla;
- 2) *laajennetulla mittausepävarmuudella* yhdistetyn mittausepävarmuuden ja kattavuuskertoimen tuloa;
- 3) *mittausepävarmuudella* mittaustuloksen laadun kvantitatiivista arviota, jolla kuvataan mittaussuureen arvojen oletettua vaihtelua;
- 4) *mittausjärjestelmällä* mittaamiseen tarkoitettua järjestelmää, johon kuuluvat säteilymittarit, säteilyn ilmaisimet, lukijalaite tai -laitteet, oheislaitteet sekä tietokoneohjelmat ja menettelyohjeet;
- 5) *perusoloilla* mittaria koskevassa standardissa ilmoitettua säteilylajeja, säteilylaatua ja ilmoitettuja ympäristöolosuhteita, joissa referenssiarvot on määritelty;
- 6) *perusvirheellä* perusoloissa määritettyä virhettä;
- 7) *säteilylaadulla* säteilylajin energijakaumaa;
- 8) *säteilylajilla* säteilyn fysikaalista muotoa;
- 9) *vertailumittarilla* mittaria, joka kalibroidaan mittanormaaleiden avulla;
- 10) *virheellä* mittaustuloksen ja mitattavan suureen oikean arvon erotusta, kun mittaustulokseen on ensin tehty kaikki tunnetut korjaukset;
- 11) *ympäristöolosuhteilla* muista kuin ionisoivasta säteilystä aiheutuvia olosuhteita, jotka voivat vaikuttaa mittaustulokseen.

Neuvoston direktiivi 2013/59/Euratom (32013L0059); EUVL L 13, 17.1.2014, s. 1.
Ilmoitettu komissiolle Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimuksen 33 artiklan mukaisesti.

3 §

Käytettävät suureet ja yksiköt

Mittauksissa on käytettävä

- 1) mittayksiköistä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1015/2014) säädettyjä perusyksiköitä ja muita SI-yksiköitä;
- 2) ionisoivasta säteilystä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1034/2018) säädettyjä säteilyaltistuksen määrittämiseen käytettäviä suureita ja mittayksiköitä;
- 3) liitteessä 2 määritellyjä suureita ja mittayksiköitä.

4 §

Säteilymittausten luotettavuus

Säteilymittarin on sovelluttava mittaukseen mitattavan suureen arvoilla, säteilylajeilla ja säteilylaaduilla. Jos mitattavan säteilyn annosnopeus on pulssimuotoinen, on mittarilla ja mitausjärjestelmällä voitava mitata sekä jatkuvaa että pulssimuotoista säteilyä. Lisäksi säteilymittarin on sovelluttava käyttöpaikkansa ympäristöolosuhteisiin.

Mittauksien metrologinen jäljitettävyys on voitava osoittaa mittarin ja mitausjärjestelmän kalibrointitodistuksessa olevien tietojen ja käytetyn mitausmenetelmän kuvauksen avulla.

Säteilytoiminnan mittauksissa sekä työpaikan, asunnon ja muun oleskelutilan radonpitoisuuden mittauksissa mitaustuloksille on tehtävä epävarmuusarvio.

Säteilymittauksen luotettavuuden, mittarin ja mitausjärjestelmän on täytettävä liitteen 1 taulukoissa 1.1–1.3 määrätyt vaatimukset.

5 §

Työperäisen altistuksen ja väestön altistuksen mittaussuureet

Altistusolosuhteiden tarkkailun ja henkilökohtaisen annostarkkailun säteilymittauksissa sekä väestön turvallisuuden varmistamiseksi tehtävissä säteilymittauksissa on käytettävä liitteen 1 taulukossa 1.1 ja 1.3 määrättyjä mittaussuureita.

6 §

Altistusolosuhteiden tarkkailun ja väestön altistuksen säteilymittaukset

Altistusolosuhteiden tarkkailun ja väestön altistuksen säteilymittauksissa säteilyn vaikutus säteilymittarin vasteeseen on tunnettava.

Jos 1 momentissa tarkoitetuissa mittauksissa annosnopeus voi olla suurempi kuin mittarin toiminta-alueen yläraja, on mittarin tällaisessa tilanteessa osoitettava ylikuormitusta.

7 §

Henkilökohtaisen annostarkkailun säteilymittaukset

Säteilytyöntekijän henkilökohtaisen annoksen määrittämisessä käytettävän annosmittausjärjestelmän tarkkuutta määritettäessä on otettava huomioon mitattava säteilylaji ja -laatu, annosnopeuden ja annoksen vaihteluväli sekä säteilyn pulssimuotoisuus.

Sisäisestä altistuksesta aiheutuvan annoksen määrittämisessä on aktiivisuusmittauksissa otettava huomioon mitattavat nuklidit.

8 §

Annosmittausjärjestelmä ja sisäisen altistuksen määrittämiseen käytettävä mittausjärjestelmä

Henkilökohtaiseen annostarkkailuun tarkoitettun annosmittausjärjestelmän ominaisuuksista ja suorituskyvystä on oltava selvitys, johon sisältyy testituloksia annosmittarin vasteen riippuvuudesta mitatusta annoksesta, säteilyn energiasta ja energiajakaumasta, säteilyn suunnasta sekä mittausjärjestelmän havaitsemiskynnyksestä ja ympäristöolosuhteiden vaikutuksesta mitaustulokseen.

Henkilökohtaiseen annostarkkailuun tarkoitettulla annosmittausjärjestelmällä ja siihen kuuluvilla mittareilla on voitava mitata henkilöannosekvivalenttia $H_p(d)$.

Työperäisen ja väestön sisäisen altistuksen määrittämiseksi käytettävän mittausjärjestelmän ominaisuuksista ja suorituskyvystä on oltava selvitys ja testaustulosten osalta on viitattava mittausten luotettavuuden osoittamiseen käytettyihin standardeihin tai kuvattava testaustutkimusmenetelmä. Sisäisestä altistuksesta aiheutuvan annoksen määrittämisessä on otettava huomioon altistuksen ajankohta, altistustapa, absorptioluokka, hiukkaskoko ja aiempi altistus.

9 §

Pelastustoiminnan ja väestönsuojelun säteilymittarit

Pelastustoiminnassa ja väestönsuojelussa käytettävässä kannettavassa annosnopeusmittarissa on oltava jatkuvatoiminen äänisignaali annosnopeuden ja sen muutoksen havaitsemista varten. Mittarilla on oltava käyttöohje. Mittarissa käytettävän virtalähteen on oltava yleisesti käytössä olevaa tyyppiä.

10 §

Radonpitoisuuden ja radonista aiheutuvan altistuksen mittauslaitteet

Radonpitoisuuden ja radonista aiheutuvan altistuksen mittarin on oltava vertailumittari.

Radonpitoisuuden ja radonista aiheutuvan altistuksen mittarin ja mittausjärjestelmän ominaisuuksista ja suorituskyvystä on oltava selvitys. Testaustulosten osalta on viitattava mittausten luotettavuuden osoittamiseksi käytettyihin standardeihin tai kuvattava testausmenetelmä.

Ilman radonpitoisuuden mittarin mittausalueen ylärajan on oltava vähintään 5 000 Bq/m³, jos mittaria käytetään radonpitoisuuden viitearvoon vertaamiseen työpaikalla tai asunnossa ja mittauksessa käytetään vähintään 60 vuorokauden mittausaikaa.

Ilman radonpitoisuuden mittarin mittausalueen ylärajan on oltava vähintään 10 000 Bq/m³, jos mittaustuloksesta laskennallisesti määritetään työntekijän annos ja mittauksessa käytetään vähintään 60 vuorokauden mittausaikaa.

Ilman radonpitoisuuden mittarin mittausalueen ylärajan on oltava vähintään 9 000 Bq/m³, jos mittaustuloksesta määritetään työnaikainen ja kokoaikainen radonpitoisuus ja mittauksessa käytetään vähintään seitsemän vuorokauden mittausaikaa.

Työperäistä radonista aiheutuvaa altistusta mittaavan mittarin ja mittausjärjestelmän mitausalueen ylärajan on oltava vähintään 3 000 000 Bqh/m³.

11 §

Lääketieteellisen altistuksen mittausten luotettavuus

Röntgentutkimuksissa ja -toimenpiteissä sekä ulkoisen sädehoidon ja tykosädehoidon lääketieteellisen altistuksen mittauksissa on käytettävä liitteen 1 taulukossa 1.2 määrättyjä mittaussuureita.

Lääketieteellisen altistuksen määrittämiseen röntgentutkimuksissa ja -toimenpiteissä käytäviin laskennallisiin näyttöihin sovelletaan 13 §:n ja 15 §:n 4 momentin vaatimuksia.

12 §

Radioaktiivisten lääkkeiden aktiivisuuden mittausten luotettavuus

Isotooppitutkimuksessa ja -hoidossa radioaktiivisen lääkkeen mittauksessa mittaussuure on aktiivisuus.

Mittauksen perusvirhe saa olla enintään 10 %, kun aktiivisuus on suurempi kuin 3,7 MBq. Kun aktiivisuus on enintään 3,7 MBq, perusvirhe saa olla suurempi kuin 10 %, mutta sen suurin mahdollinen arvo on arvioitava. Jos mitattavalla radioaktiivisella aineella on tytärisotoppeja, joiden aktiivisuutta mitataan ja jotka eivät ole tasapainossa emonuklidien kanssa, on tämän vaikutus mittaustulokseen otettava huomioon.

Aktiivisuusmittarin yksittäisen mittaustuloksen poikkeama tulosten keskiarvosta kymmenen mittauksen sarjassa saa olla enintään 5 %. Mittauksessa käytettävä aktiivisuus on tyypillinen yhdelle potilaalle annettavan radioaktiivisen lääkkeen aktiivisuus.

Jos aktiivisuusmittarilla mitataan gammasäteilyä, jonka energia on enintään 100 keV, beetasäteilyä tai alfasäteilyä, on ampullin ja mittauserometriikan vaikutus mittaustulokseen otettava huomioon.

Aktiivisuusmittarin vasteen lineaarisuuden poikkeama saa olla enintään 5 % enintään 5 GBq:n aktiivisuudella. Aktiivisuusmittarin vasteen lineaarisuus on mitattava vähintään yhdellä radionuklidilla. Suuremmalla kuin 5 GBq:n aktiivisuudella on aktiivisuusmittari kalibroitava käytettävällä aktiivisuudella.

13 §

Kalibroinnin yleiset vaatimukset

Säteilymittari ja mittauserjestelmä on kalibroitava ennen sen käyttöönottoa.

Säteilymittari ja mittauserjestelmä on kalibroitava asianmukaiseen standardiin perustuen. Jollei standardia ole, kalibrointi suoritetaan käyttäen muita standardoituja menetelmiä ja kansainvälisiä hyviä käytäntöjä.

14 §

Säteilymittarin ja mittauserjestelmän kalibroinnit

Henkilökohtaisen annostarkkailun annosmittauserjestelmä sekä säteilytoiminnan ja pelastustoiminnan vertailumittarit on kalibroitava säteilymittareiden kalibrointitoimintaan akkreditoidussa laboratorioissa tai kansallisessa mittanormaalilaboratorioissa.

Ilman radonpitoisuuden ja radonista aiheutuvan altistuksen mittari ja mittauserjestelmä on kalibroitava radonpitoisuuden mittauksiin akkreditoidussa laboratorioissa.

Kalibroinnin tulosten esitystavan on täytettävä standardissa ISO/IEC 17025 kalibrointi- ja testauslaboratorioille asetetut vaatimukset sekä kalibrointilaboratoriolle asetetut erityisvaatimukset. Ainoastaan käyttömittarina käytettävän mittarin kalibroinnin tuloksissa voidaan kui-

tenkin esittää vain kalibrointimenettely, kalibrointisuure, numeerinen tulos ja sen yksikkö ja epävarmuus.

Käyttömittarit on kalibroitava vertailumittaria käyttäen. Pelastustoimen, väestönsuojelun tai altistusolosuhteiden tarkkailuun käytettävän kannettavan säteilymittarin toiminta voidaan kalibroinnin sijaan tarkistaa säteilylähteen ja vertailumittarin avulla.

15 §

Kalibrointiväli

Vertailumittarin, käyttömittarin ja mittausjärjestelmän kalibrointiväli saa olla enintään viisi vuotta, jollei jäljempänä muuta määrätä tai Säteilyturvakeskus mittausmenetelmää tai toimintaa hyväksyessään tai muutoin ole toisin päättänyt.

Ilman radonpitoisuuden integroivan mittarin ja työpaikan radonpitoisuuden mittaukseen hyväksytyen jatkuvatoimisen mittarin kalibrointiväli saa olla enintään kaksi vuotta.

Ulkoisessa sädehoidossa sädehoitolaitteiden annoskalibrointiin käytettävät mittarit ja tykösädehoidossa säteilylähteiden kalibrointiin käytettävien mittarien ja säteilylähteiden kalibrointiväli saa olla enintään kolme vuotta.

Lääketieteellisen altistuksen mittaamiseen käytettävän käyttömittarin kalibrointiväli saa olla enintään kaksi vuotta.

16 §

Mittarien toiminnan tarkistus

Säteilymittarin on oltava toimintakuntoinen. Toimintakuntoisuus on todettava tarkistamalla.

Säteilymittarin toiminta on tarkistettava säännöllisin välein sopivaa säteilylähdettä tai vertailumittaria käyttäen. Lisäksi toiminta on tarkistettava aina, jos on syytä epäillä muutoksia mittarin toimintakunnossa.

Säteilymittarin toiminta on tarkistettava tunnetuissa ja toistettavissa säteilyolosuhteissa. Saatuja mittaustuloksia on verrattava aikaisempien vastaavien mittausten perusteella tunnetuihin säteilyarvoihin ja mittari on tarvittaessa kalibroitava uudelleen.

Säteilymittarissa olevat hälytystoiminnot on tarkistettava.

17 §

Voimaantulo

Tämä määräys tulee voimaan 31 päivänä joulukuuta 2018 ja on voimassa toistaiseksi.

Tämän määräyksen voimaan tullessa vireillä oleviin asioihin sovelletaan tätä määräystä.

Helsingissä 31 päivänä joulukuuta 2018

Pääjohtaja

Petteri Tiippana

Johtaja

Tommi Toivonen

Määräyksen saatavuus, ohjaus ja neuvonta

Tämä määräys on julkaistu Säteilyturvakeskuksen määräyskokoelmassa ja se on saatavissa Säteilyturvakeskuksesta.

Käyntiosoite: Laippatie 4, 00880 Helsinki

Postiosoite: PL 14, 00811 Helsinki

Puhelin: 09 759 881

Määräyskokoelma: <http://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/normi/555001/>

LIITE 1

Taulukko 1.1. Mittauksen tarkoitus, mittaussuureet, mittausten tarkkuusvaatimukset sekä säteilymittareille ja mittausjärjestelmille asetetut vaatimukset.

Mittauksen tarkoitus	Mittaussuure	Suurin sallittu mittausepävarmuus (%) ¹⁾	Säteilymittarin ²⁾ tai mittausjärjestelmän vaatimukset
Altistusolosuhteiden tarkkailu. Annoksen tai annosnopeuden mittaus työtiloissa tai niiden ympäristössä ³⁾	Vapaa annos-ekvivalentti Vapaa annos-ekvivalenttinopeus	60	Fotonisäteilyllä mittarin vaste ³⁾ ei saa olla pienempi kuin 0,71 eikä suurempi kuin 1,67 energia-alueella 20 keV–150 keV tai 80 keV–1,5 MeV Hälyttävän henkilöannosmittarin perusvirhe saa olla enintään 30 %
Altistusolosuhteiden tarkkailu. Annoksen tai annosnopeuden mittaus työtiloissa tai niiden ympäristössä ³⁾	Suunnattu annos-ekvivalentti Suunnattu annos-ekvivalenttinopeus	60	Hälyttävän henkilöannosmittarin perusvirhe saa olla enintään 30 %
Altistusolosuhteiden tarkkailu. Röntgendiagnostiikkalaitteen vuoto- ja sirontasäteily	Ilmakermanopeus	20	
Altistusolosuhteiden tarkkailu. Radioaktiivisen aineen kontaminaatio työtiloissa tai niiden ympäristössä	Aktiivisuuskate	60	
Henkilökohtainen annostarkkailu. Työntekijän annoksen määrityksessä käytettävä annosmittausjärjestelmä	Henkilöannos-ekvivalentti	42	Vasteen R suurin vaihteluväli fotonisäteilyllä ⁴⁾ Fotonisäteilyllä $\bar{E}_{ph} > 10$ keV ja beetasäteilyllä $\bar{E}_{beta} > 0,2$ MeV $0,71 \cdot \left[1 - \frac{2 \cdot H_0 / 1,33}{H_0 / 1,33 + H_{ref}} \right] \leq R$ $1,67 \cdot \left[1 + \frac{H_0}{4 \cdot H_0 + H_{ref}} \right] \geq R$ Neutronsäteilyllä ja fotonisäteilyllä $\bar{E}_{ph} \leq 10$ keV ja beetasäteilyllä $\bar{E}_{beta} \leq 0,2$ MeV $0,5 \cdot \left[1 - \frac{2 \cdot H_0 / 1,5}{H_0 / 1,5 + H_{ref}} \right] \leq R \leq 2$

Säteilytyöntekijän annosmääritys sisäisestä altistuksesta. Aktiivisuusmittaus	Nuklidikohtainen aktiivisuus	Epävarmuus määrittymenettelmää koskevan standardin mukaisesti	Määrittymenettelmää koskevan standardin mukaisesti
Säteilytyöntekijän annosmääritys sisäisestä altistuksesta. Annosmääritys	Efektiiivisen annoksen kertymä	Epävarmuus määrittymenettelmää koskevan standardin mukaisesti	Määrittymenettelmää koskevan standardin mukaisesti
Työpaikan radonpitoisuus	Aktiivisuuspitoisuus	30	Tulosten variaatiokerroin enintään 10 %, ellei mittaukseen käytettävässä standardissa muuta vaadita ^{5,6)}
Työntekijän altistus radonille	Altistus radonille (Bqh/m ³)	30	
Asunnon ja muun oleskelutilan sisäilman radonpitoisuus	Aktiivisuuspitoisuus	30	
Rakennusmateriaalien mittaukset	Aktiivisuuspitoisuus	Epävarmuus määrittymenettelmää koskevan standardin mukaisesti	Rakennusmateriaalien aktiivisuuspitoisuus on mitattava käyttäen korkean energiaerotellukyvyn (HPGe) gammaspektrometriaa

¹ Laajennettu mittaasepävarmuus kattavuuskertoimella 2.

² Mittarin on täytettävä soveltuvassa standardissa esitetyt vaatimukset.

³ Vaatimus koskee ulkoista säteilyaltistusta.

⁴ $R = \frac{G}{H_{ref}}$ on annosmittarin vaste, jossa G on annosmittarilla määritetty annos ja H on todellinen annos.

H_0 on kirjauskynnys.

⁵ Tulosten jakauman variaatiokerroin määritetään joko jatkuvan mittauksen toistetuista lukemista (toistettavuus) tai useamman integroivan mittarin lukemista vakio-olosuhteissa (tasalaatuisuus) siten, että radonin hajoamisen aiheuttamaa tilastollista vaihtelua ei huomioida.

⁶ Mitattaessa työpaikan radonpitoisuutta, kun mitattava pitoisuus ei poikkea merkittävästi ionisoivasta säteilystä annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (1044/2018) 19 §:ssä säädetystä työpaikan radonpitoisuuden viitearvosta, integroivalla mittarilla tarkkuusvaatimus koskee 1500 tuntia kestävästä mittauksesta ja jatkuvatoimisella mittarilla tarkkuusvaatimus koskee 40 tuntia kestävästä mittauksesta.

Taulukko1.2. Lääketieteellisen altistuksen määrittämiseksi tehtävissä mittauksissa käytettävät suuret ja tarkkuusvaatimukset.

Mittauksen tarkoitus	Mittaus suure	Suurin sallittu mittausepävarmuus (%) ¹⁾	Säteilymittarin vaatimukset
Röntgentutkimukset ja -toimenpiteet. Röntgenlaitteen säteilyntuotto.	Ilmakerma Sähkömäärä	7	IAEA TRS 457:n ²⁾ tarkoittamat kriteerit täyttävä mittauslaite
Röntgentutkimukset ja -toimenpiteet	Ilmakerma pinnalla ⁶⁾ Ilmakerman ja pinta-alan tulo ⁷⁾	25 ³⁾	IAEA TRS 457:n ²⁾ tarkoittamat kriteerit täyttävä mittauslaite
TT-tutkimukset ja -toimenpiteet	Ilmakerman ja pituuden tulo ⁸⁾ Tilavuuden TT-ilmakermaindeksi ⁹⁾	25 ³⁾	IAEA TRS 457:n ²⁾ tarkoittamat kriteerit täyttävä mittauslaite
Ulkoinen sädehoito fotonisäteilyllä vertailuolosuhteissa ⁴⁾	Veteen absorboitunut annos	3	IAEA TRS 398:n ⁵⁾ tarkoittamat kriteerit täyttävä mittauslaite
Ulkoinen sädehoito elektronisäteilyllä vertailuolosuhteissa ⁴⁾	Veteen absorboitunut annos	4	IAEA TRS 398:n ⁵⁾ tarkoittamat kriteerit täyttävä mittauslaite
Ulkoinen sädehoito. Mittaus potilaassa	Veteen absorboitunut annos	5	
Tykosädehoito fotonisäteilylähteellä vertailuolosuhteissa ⁴⁾	Vertailuilmakermanopeus	5	Soveltuva kansainvälinen standardi
Tykosädehoito beetasäteilylähteellä vertailuolosuhteissa ⁴⁾	Vertailuilmakermanopeus	15	Soveltuva kansainvälinen standardi

¹⁾ Laajennettu mittausepävarmuus kattavuuskertoimella 2.

²⁾ International atomic energy agency (IAEA). Dosimetry in diagnostic radiology: An international code of practice Technical report series no. 457. Vienna: IAEA, 2007.

³⁾ Samaa epävarmuuden enimmäisarvoa käytetään myös silloin, kun laitteessa on laskennallinen potilaan säteilyaltistuksen näyttö.

⁴⁾ Vertailuolosuhteilla tarkoitetaan mittausta vedessä, toistettavassa ja tunnetussa geometriassa ja ympäristöolosuhteissa ja jonka tulosta käytetään potilaan annosmäärityksen ja -suunnittelun perustana.

⁵⁾ International atomic energy agency (IAEA). Absorbed dose determination in External Beam Radio-therapy. An international code of practice for Dosimetry Based on Standards of Absorbed Dose to Water. Technical reports series no. 398, V12, 05 June 2006 tai tätä myöhäisempi julkaisu.

⁶⁾ Ilmakerma pinnalla suurelle käytetään myös nimeä pinta-annos (ESD).

⁷⁾ Ilmakerman ja pinta-alan tulo suurelle käytetään myös nimeä annoksen ja pinta-alan tulo (DAP).

⁸⁾ Ilmakerman ja pituuden tulo suurelle käytetään myös nimeä annoksen ja pituuden tulo (DLP).

⁹⁾ Tilavuuden TT-ilmakermaindeksille käytetään myös nimeä TT-annoksen tilavuuskeskiarvo (CTDI_{vol}).

Taulukko 1.3. Pelastustoiminnassa ja väestönsuojelussa fotonisäteilyn mittaamiseen käytettävien säteilymittarien vaatimukset ja mittaussuureet.

Mittarityyppi ja mittaalue	Mittaussuure	Säteilymittarin vaatimukset	Mittarin vasteen sallittu vaihtelu (%)	Yleiset vaatimukset
Säteilyn yleismittari (pelastustoiminta)	Vapaa annosekvivalentti ja vapaa annosekvivalenttinopeus	Mittaalue vähintään 0,1 $\mu\text{Sv/h}$ –10 Sv/h Annosnopeuslineaarisuus, annosnopeus 1 $\mu\text{Sv/h}$ –10 Sv/h Annosnopeuslineaarisuus, annosnopeus 0,1 $\mu\text{Sv/h}$ –1 $\mu\text{Sv/h}$ Annoslineaarisuus, annos 1 μSv –10 Sv	 ± 20 ± 30 ± 20	Täyttää standardin IEC 60846-2 vaatimukset Pölyn ja vedenpitävyys: Kotelointiluokka IP 65 (standardi SFS -EN 60529) Jos mittariin voidaan liittää erillinen pintakontaminaatioanturi, sen on täytettävä standardin IEC 60325 vaatimukset
Säteilyn perusmittari (pelastustoiminta ja väestönsuojelu)	Vapaa annosekvivalentti ja vapaa annosekvivalenttinopeus	Mittaalue vähintään 0,1 $\mu\text{Sv/h}$ –10 mSv/h Annosnopeuslineaarisuus, annosnopeus 1 $\mu\text{Sv/h}$ –10 mSv/h Annosnopeuslineaarisuus, annosnopeus 0,1 $\mu\text{Sv/h}$ –1 $\mu\text{Sv/h}$ Annoslineaarisuus, annos 1 μSv –10 mSv	 -15–+22 -23–+43 -15–+22	Täyttää standardin IEC 60846-1 vaatimukset Pölyn ja vedenpitävyys: Kotelointiluokka IP 54 (standardi SFS -EN 60529)
Aktiivinen henkilöannosmittari		Annoslineaarisuus, annos 1 μSv –100 μSv Annoslineaarisuus, annos 100 μSv –1 Sv Annoslineaarisuus, annos 1 Sv–10 Sv Annoslineaarisuus lämpötilan funktiona, lämpötila -30 °C–+55 °C	-23–+43 -17–+25 ± 20	Täyttää standardin IEC 61526 vaatimukset Pölyn ja vedenpitävyys: Kotelointiluokka IP 54 (standardi SFS -EN 60529)

LIITE 2

Suureiden määritelmät**Ilmakerma**

Ilmakerma (K_a) on varauksettomien ionisoivien hiukkasten ilma-alkiossa tuottamien varauksisten hiukkas-ten syntyhetken liike-energioiden summa jaettuna ilma-alkion massalla.

Ilmakerman yksikkö on gray (Gy), $1 \text{ Gy} = 1 \text{ J}\cdot\text{kg}^{-1}$.

Ilmakermanopeus on ilmakerman kasvu lyhyellä aikavälillä jaettuna tällä aikavälillä.

Annosekvivalentti

Annosekvivalentti H on absorboituneen annoksen D ja laatukertoimen Q tulo:

$$H = Q \cdot D.$$

Annosekvivalentin yksikkö on sievert (Sv).

Laatukerroin Q on säteilyn energiansiirtokyvystä L riippuva tekijä, jolla pyritään ottamaan huomioon eri säteilylaatu-erien erilainen kyky aiheuttaa terveydellisiä haittavaikutuksia.

Q :n ja L :n välinen riippuvuus saadaan taulukosta 2.1.

Taulukko 2.1. Laatukertoimen Q riippuvuus energiansiirtokyvystä L .

Energiansiirtokyky L vedessä ($\text{keV}\mu\text{m}^{-1}$)	Laatukerroin Q (L)
< 10	1
10–100	0,32 L - 2,2
> 100	300 / $\sqrt{L}$

Kun absorboitunut annos kudoksen pisteessä aiheutuu energiansiirtokyvyltään erilaisista hiukkasista, voidaan laatukerroin laskea keskimääräinen laatukerroin huomioimalla absorboituneen annoksen jakauma energiansiirtokyvyn suhteen. Energiansiirtokyvyltä tarkoitetaan rajatonta energiansiirtokykä.

Suunnattu annosekvivalentti

Suunnattu annosekvivalentti $H'(d, \Omega)$ säteilykentän pisteessä on annosekvivalentti, jonka aiheuttaisi vastaava laaja kenttä ICRU-pallon säteellä syvyydellä d tietyssä suunnassa Ω , jossa:

- 1) laaja kenttä on säteilykenttä, jossa hiukkaskertymä ja sen suunta- ja energijakauma ovat koko tarkasteltavassa tilavuudessa samat kuin todellisessa kentässä olevassa vertailupisteessä;
- 2) ICRU-pallo on Kansainvälisen säteily-yksiköiden ja -mittausten toimikunnan (International Commission on Radiation Units and Measurements, ICRU) määrittelemä pallomainen kudostilanne, joka ionisoivan säteilyn energian absorboitumisen suhteen vastaa likimain ihmiskehoa.

Suunnatun annosekvivalentin yksikkö on sievert (Sv).

Vapaa annosekvivalentti

Vapaa annosekvivalentti $H^*(d)$ säteilykentän pisteessä on annosekvivalentti, jonka aiheuttaisi vastaava suunnattu laaja kenttä ICRU-pallossa syvyydellä d kentän suuntaisella säteellä säteilyn tulosuunnan puolella, jossa:

- 1) suunnattu laaja kenttä on säteilykenttä, jossa hiukkaskertymä ja sen energiajakauma ovat samat kuin laajassa kentässä, mutta kaikki hiukkaset tulevat samasta suunnasta.
- 2) ICRU-pallo on ICRUn määrittelemä pallomainen kudosvastine, joka ionisoivan säteilyn energian absorboitumisen suhteen vastaa likimain ihmiskehoa.

Vapaan annosekvivalentin yksikkö on sievert (Sv).

Henkilöannosekvivalentti

Henkilöannosekvivalentti $H_p(d)$ on annosekvivalentti syvyydellä d olevassa pisteessä kehon pehmytkudoksessa.

Henkilöannosekvivalentin yksikkö on sievert (Sv).

Aktiivisuuskate

Aktiivisuuskate A_s on tietyllä pinnalla, tarkasteltavalla alueella olevan radioaktiivisen aineen aktiivisuus A jaettuna tämän alueen pinta-alalla S :

Aktiivisuuskatteen yksikkö on $Bq \cdot m^{-2}$.

Ilmakerma pinnalla

Ilmakerma pinnalla (*ESAK*) on ilmakerma säteilykeilan keskiakselin ja potilaan pinnan leikkauspisteessä sisältäen myös potilaasta tähän pisteeseen siroavan säteilyn.

Ilmakerma pinnalla -suureen yksikkö on gray (Gy).

Ilmakerma ja ilmaan absorboitunut annos ovat röntgendiagnostiikassa käytetyllä kilovolttilueen fotonisäteilyillä lähes samat ja kirjallisuudessa ilmakerma pinnalla suuresta on käytetään myös nimitystä pinta-annos.

Ilmakerman ja pinta-alan tulo

Ilmakerman ja pinta-alan tulo (*KAP*) määritellään integraalina

$$KAP = \int_{A_M} K(x, y) dx dy,$$

jossa $K(x, y)$ on ilmakerma säteilykeilan akselia vastaan kohtisuorassa tasossa ja A_M on integroimisalue.

Ilmakerman ja pinta-alan tulon yksikkö on $Gy \cdot m^2$ (yleisimmin $Gy \cdot cm^2$).

Ilmakerma ja ilmaan absorboitunut annos ovat röntgendiagnostiikassa käytetyllä kilovolttilueen fotonisäteilyillä lähes samat ja kirjallisuudessa ilmakerman ja pinta-alan tulo suuresta käytetään myös nimitystä annoksen ja pinta-alan tulo.

Ilmakerman ja pituuden tulo

Tomografiakuvauksessa ilmakerman ja pituuden tulo (KLP) määritellään integraalina

$$KLP = \int_{-\infty}^{\infty} K(z) dz,$$

jossa $K(z)$ on tutkimuksen aiheuttama ilmakerma paikan z funktiona (ilmakermaprofiili) röntgenputken pyörähdysakselin suuntaisella suoralla.

Ilmakerman ja pituuden tulon yksikkö on Gy·m (yleisimmin mGy·cm).

Yksittäisen aksiaalikuvausten tai röntgenputken yhdenkierroksen ilmakermaprofiilin perusteella KLP on

$$KLP = N \cdot \int K_1(z) dz = N \cdot KLP_1,$$

jossa

$K_1(z)$ on yksittäisen aksiaalikuvausten tai yhden röntgenputken kierroksen ilmakermaprofiili ja

KLP_1 sitä vastaava ilmakerman ja pituuden tulo;

N on röntgenputken kierrosten lukumäärä.

Ilmakerma ja ilmaan absorboitunut annos ovat röntgendiagnostiikassa käytetyllä kilovolttialueen fotonisäteilyillä lähes samat ja kirjallisuudessa on ilmakerman ja pituuden tulo suuresta käytetään myös nimitystä annoksen ja pituuden tulo.

Painotettu ilmakerman ja pituuden tulo

Painotettu ilmakerman ja pituuden tulo (KLP_w) määritellään seuraavasti:

$$KLP_w = \frac{1}{3} \cdot KLP_c + \frac{2}{3} \cdot KLP_p,$$

jossa KLP_c on tietokonetomografiakuvauksessa käytettävän kudostavastineen keskellä määritetty ilmakerman ja pituuden tulo ja KLP_p on 10 mm:n syvyydellä kyseisessä kudostavastineessa määritetty ilmakerman ja pituuden tulo.

Tilavuuden TT-ilmakermaindeksi

Useista yksittäisistä aksiaalikuvauksista tai helikaalikuvausten useista röntgenputken kierroksista koostuvassa tietokonetomografiatutkimuksessa tilavuuden TT-ilmakermaindeksi on:

$$CTKI_{vol} = \frac{1}{d} \int_{-\infty}^{\infty} K(z) dz = \frac{1}{d} KLP,$$

jossa $K(z)$ on tietokonetomografiakuvauksessa käytettävässä standardikudostavastineessa määritetty koko tutkimuksen aiheuttama ilmakermaprofiili röntgenputken pyörähdysakselin (z) suunnassa tutkitulla alueella, tarkasteltavalla etäisyydellä pyörähdysakselista;

d on säteilytetyn alueen pituus pyörähdysakselin suunnassa.

Tilavuuden TT-ilmakermaindeksin yksikkö on Gy (yleisimmin mGy).

Yksittäisen aksiaalikuvausten tai helikaalikuvausten röntgenputken yhden kierroksen aikana mitatusta ilmakermaprofilista $K(z)$ ja sitä vastaavasta pöydän siirrosta d TT-ilmakermaindeksi on:

$$CTKI_{vol} = \frac{1}{d} \int_{-\infty}^{\infty} K(z) dz$$

Painotetun ilmakerman ja pituuden tulon avulla TT-ilmakermaindeksi on:

$$CTKI_{vol} = \frac{1}{d} KLP_w$$

Käytännön mittauksissa integrointirajat ovat äärelliset.

Ilmakerma ja ilmaan absorboitunut annos ovat röntgendiagnostiikassa käytetyllä kilovolttialueen fotonisäteilyillä lähes samat ja kirjallisuudessa tilavuuden TT-ilmakermaindeksistä käytetään myös nimitystä TT-annoksen tilavuuskeskiarvo.

Vertailuilmakermanopeus

Vertailuilmakermanopeus on ilmakermanopeus yhden metrin etäisyydellä tykösädehoidon säteilylähteestä.

Pääjohtaja Petteri Tiippana
Ratkaistu 31.12.2018

Johtaja Tommi Toivonen
Esitelty 30.12.2018